

મહાત્મા ગાંધી

મુખરજી

ગાંધીય આલોચનમાલા
મુખ: ચોથું

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૨૭૯૬ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ૧૨૫૨૧૪

વિષય ૨૩૬૨ : ૩

ગાંડીવ આલોચનમાલા-પ્રથમ ગ્રંથ.

કાઉન્ટ લીઓ ટોલ્સ્ટોય

87

ગાંડીવ
સાહિત્ય મંદિર
૧૮૦-કેળાંખીઠ
મુરત.

ગાંડીવ આલોચનમાલા.

પુષ્પ ૧જી.

ટોલ્સ્ટોયની ૩ વાતો.

પાંચ આનાની ટિકીટ ખીડવી.

પુષ્પ ૨જી.

અકુલ.

સાત આનાની ટિકીટ ખીડવી.

માં છાપી ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિરમાંથી
નરવરલાલ વીમાવાળાએ પ્રગટ કર્યું.

દ્વિતીયાવૃત્તિ:

૦-૮-૦

:૧૦૦૦

૧૯૨૫:

:૧૫૮૨

ચિત્ર.....ને

ઉપદેશ

જ્ઞાણ અને આશિષ સાથે

તરફથી

મૂરખરાજ

અને તેના બે ભાઈઓ એ નામનું એક પુસ્તક અમારા તરફથી બે વરસ પર બહાર પડ્યું હતું તે આ નહિ. જુદુંજ. કેમકે આ આખી વાત મેં ફરીથી બાલકોના વાચનના દૃષ્ટિમિત્તથી સવિસ્તર અને ઢુંકા ઢુંકા સરળ વાક્યો વડે લખી નાખી છે. આ વાત માત્ર બાલકોપયોગીજ છે એવું નથી, પરંતુ એની ચુંચણી એવી છે કે બાલકો એને અત્યંત હોંશથી વાંચે. અને મોટાંઓ માટે લખાયેલું સાહિત્ય બાલકો નથી વાંચી શકતાં. પણ બાલકોની દૃષ્ટિથી લખાયેલું સાહિત્ય તો સૌ કોઈ વાંચીજ શકે. એટલે હવે પછી આ પુસ્તકને વધારેજ આદરસહાર મળશે એવી અશ્વ છે.

આ પુસ્તકમાંના ચિત્રો માટે અમારા પરમ મિત્ર રા. બાઇ કંચનલાલ મામાવાળાના અમે ઋણી છીએ. તેમની નિષ્કામ કલાપ્રીતિના ફળને આસ્વાદ ગુજરાતને પ્રસન્ન કરશે એવી આતરી છે.

કાર્તિક વદ ત્રીજ

૧૯૮૨.

}

નરવર વીમાવાળા.

ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિર વતી.

મૂરખરાજ

અને

તેના બે ભાઈઓ

(૧)

એક વેળા કોઈ એક દેશમાં એક પૈસાદાર ખેડૂત રહેતો હતો. એને ત્રણ દીકરા અને એક દીકરી, એમ ચાર બાળકો હતાં. દીકરાઓમાં મૂરખરાજ મોટો હતો. વચ્ચેના ધનવંત કહેવાતો. છેક નાનાનું નામ સમશેર બહાદુર હતું. દીકરી બહેરી અને સુંગી હતી પણ તેનું નામ મોંઘી પાડેલું હતું. મોંઘી પરણી નહોતી.

હવે આ ત્રણ ભાઈઓમાંથી છેક નાનો સમશેર બહાદુર શૂરો સિપાઈ હતો અને જ્યારે જ્યારે લડાઈ થતી ત્યારે ત્યારે મેદાને પડતો. તેણે એજ ધધો પસંદ કર્યો હતો.

વચ્ચેના ધનવંત વેપાર કરવામાં કુશળ હતો અને તેણે એજ રસ્તો પકડ્યો હતો.

પણ મૂરખરાજ તો મોંઘીની પેઠે આપને ત્યાંજ રહેતા. એ ખેતરમાં ખૂબ કામ કરતો-એટલું બધું કામ કરતો, કે એની પીઠ પણ બેવડ વળી ગઈ હતી !

સમશેર બહાદુર લઢવે ઉસ્તાદ હતો, એટલે તેને

પૈસા કમાવામાં મુશ્કેલી પડી નહિ; તેણે સાફ ધન ભેગું કર્યું. પછી એણે લગ્ન કર્યું. એક સારા આમરૂદાર માણસ માણસની દીકરી વેરે તેણે પોતાનો સંબંધ બાંધ્યો. પણ આ બાઈ ભારે ઉડાઉ નીકળી. સમશેરનો પગાર મોટો હતો અને એને ભારે ભારે જાગીરો પણ મળેલી હતી. પણ એની સ્ત્રી, એના પગાર કરતાં ખૂબ વધારે ખર્ચ કરતી, તેથી તેમનો હાથ હુમ્મેશ લીડમાં રહેતો. એટલે સમશેર પોતાની જાગીરની આવક ઉધગવવા નીકળ્યો, ત્યારે એના વહીવટદારે એને જણાવ્યું, કે: હજુર, આપણી પાસે હવે આવક ભેગું કર્યું રહ્યું નથી. ગાય, ઘોડા, ઢોરઢાંખર બધું વેચી ખાધું. હથિયાર પણ ગીરો મૂકાઈ ગયાં. હજી સરખુએ રહ્યું નથી, તો ખીજી વાત શી ? એ બધું ફરી વસાવી આપો, તો આવક થાય ખરી.

(૨)

આ સાંભળીને સમશેર તો તુરત પોતાના બાપ પાસે ગયો. જઈને પિતાને કહે છે, કે: બાપુ, તમારી પાસે ખજાનો ભરપૂર છે. ને મારી પાસે તો તળીયું જણાય છે; તો તમારી દોલતમાંથી મારો ત્રીજો હિસ્સો મને આપો, તો મારી જાગીરને હું બરાબર સુધારું.

ડાસાએ જવાબ દીધો: ભાઈરે, તું તો ખરો શૂરવીર હોય છે ! મારી દોલતમાં એક પુટી બદામે તો ઉમેરી

નથી આપી, તો પછી હવે ભાગ શા સારૂ પડાવવા દેવું છે ? જો, કૌથી મોટો અને મોંઘી બંને મારે ત્યાં ખૂબ કામ કરે છે. તને ત્રીજો હિસ્સો આપી દઉં, તો તેમને અન્યાય નહિ થાય ?

સમશેરે કહ્યું: બાપા, એમ કેમ જોલો છો ? મૂરખમાં તે કયી આવડત છે જે ? ને મોંઘી તો સ્ત્રી જાત છે, તથા વળી બહેરી, ને મુંગી છે. એ બેને તે વગી પૈસાની શી જરૂર પડવાની છે ?

બાપે કહ્યું: ઠીક છે; તો આપણે મોટાને પૂછી જોઈએ.

મોટાએ—મૂરખે જવાબ દીધો: સમશેર કહે છે, એ ખોટું નથી; ભલે એને એનો હિસ્સો મળે.

મૂરખનો જવાબ સમશેરને મીઠો મધ જેવો લાગ્યો. મૂરખની સંમતિ મળી એટલે બાપે પણ પોતાની નાણુશી દૂર કરીને પોતાની મિત્રતાનો ત્રીજો હિસ્સો સમશેરને આપ્યો. તે લઈ જઈને સમશેર તો પાછો પોતાના દેશના રાજાની તહેનાતમાં રજુ થઈ ગયો.

(૩)

બીજી બાબુ વેપાર ધંધામાં પાવરધા થયેલા ધન-વંતભાઈ પણ પૈસો સારી રીતે પેદા કરતા હતા. પણ તેમનાં વહુરાણી તેવીજ, અથવા તેથીયે વધારે સારી રીતે તેને ઉઠાવી દેતાં હતાં. બાવા પીવામાં અને

કપડાં લત્તામાં પાર વિનાનું વાપરવા જોઈએ, એટલે પછી નાણાં કયાં સુધી પહોંચે ? એટલે ધનવંત પણ બાપ પાસે ગયો, અને સમથેરની પેઠેજ તેણે પણ પોતાના ત્રીજા ભાગના હિસ્સાની માગણી કરી.

ડોસાએ સમથેરને આપ્યો હતો, તેવોજ જવાબ આને પણ આપ્યો: બેટા, તેં ઘરના કામમાં એક સળી ભાંગીને બે નથી કરી. તારા મોટાભાઈએ મહેનત કરી કરીને પોતાનો ખરડો પણ બેવડો કરી નાંખ્યો છે. મોંઘી પણ કેટલું બધું વહિંતરૂં કરે છે ? તો પછી તને દોલતમાંથી હિસ્સો આપી દઉં તો એ બેનું , શું થાય ?

એટલે ધનવંતે ઉઠાવીને જવાબ આપ્યો: મૂરખો તો ખરેખરો મૂરખો છે. તેનામાં કશી આવડત નથી. તેને કોણ દીકરી આપવાનું છે, કે એ પરણે ? એટલે એને, ને મોંઘીને તો દાળભાત મળ્યા એટલે વાહ વાહ !

પછી એણેજ મૂરખાને કહ્યું: મૂરખા, મને દાણો દુણીમાંથી અરધો અરધ નહિ આપે ? મારે તારાં દુળ જોઈતાં નથી. બનવરોમાંથી ફક્ત પેલો કાખરો ઘોડો તારે દુળ માટે નકામો છે તે આપજે, એટલે થયું.

મૂરખે મ્હોં મલકાવીને કહ્યું: ભલે ભાઈ, તું એથી રાજ થતો હોય, તો મારે શો વાંધો ? મારે જરા વત્તી મહેનત કરવી પડશે, એટલું જ ને ? ભલે, લઈ જા.

આમ ધનવંતને પણ લાભ થઈ ગયો. તે પોતાનો ભાગ લઈને વિદાય થયો.

(૪)

આ છીં મેર મૂરખરાજ પુષ્કળ કામ કર્યાં કરતો. મોંઘી પણ તેની મદદમાં ખડી રહેતી. માઆપ તો હવે ઘરડાં થયાં હતાં; એટલે સમશેર તથા ધનવંત સારો સારો હિસ્સો લઈ ગયા તેથી ઘરમાં આજુ કંઈ રહ્યું નહિ. ઘેરમાં ફક્ત એક ઘરડી ઘોડી રહી. તેની મદદથી મૂરખ ખૂબ ખેડકામ કર્યાં કરતો અને જેમ તેમ કરી માઆપનું, ખડેનનું અને પોતાનું શુભશન ચલાવતો.

(૫)

ભાઈ ભાઈના ભાગ પડ્યા, અને તે જરાયે તક-રાર વિના, એ શયતાનને બહુ વસમું લાગ્યું. શયતાનને તો લડાઈ ટટો થાય તેજ ગમે કેની ?

એટલે તેણે પોતાના ત્રણ સરદાર તેડાવી મંગાવ્યા, અને કહ્યું: ખુલ્લે, પેલા ગામમાં મૂરખો અને તેના બે ભાઈઓ વસે છે. દુનિયાના સામાન્ય રિવાજ પ્રમાણે બાપિકી મિલકતના ભાગલા પાડતાં તેમણે લઢવું બેઈતું હતું. પણ પેલા મોટાની-મૂરખાની-બેવકૂફીને લીધે તેઓ, સીધેસીધા છૂટા પડ્યા. એણે આપણી બાલ બગાડી છે. માટે તમે ત્રણ જણાઓ આ કામનું ખીડું ઝડપો અને

એ ત્રણ વચ્ચે માંહેમાંહે એવો જંગ ઝમાવો કે લોહીની નીક ચાલે, અને સૌનાં માથાં બાંજે. બોલો, આટલું કામ થશે કે ?

સરદારોએ કહ્યું : બોહો ! એમાં તે શું ? જરૂર કરી નાંખીશું.

શયતાને તેમની પરીક્ષા કરવા પૂછ્યું : એમ ? બોલો ત્યારે, કામ કેમ શરૂ કરશો ?

સરદારોએ તુરત જવાબ દીધો : પહેલાં બધાને પાયમાલ કરી નાંખીશું; ને પછી જ્યારે બધાને ત્યાં હાંદલા કુસ્તી કરતાં હશે ત્યારે ભેળા મેળવીશું. એટલે કંઈ બાથમ્બાથી થયા વિના રહેવાની છે ? ખરું કની ?

શયતાને રાજરાજ થઈને કહ્યું : શાબાશ, શાબાશ. એ ભુક્તિ સારી છે. ચાલો ત્યારે, હવે કામે મંડી પડો. અને, દરેકના કાન બરાબર બંધેરવાનું ચૂકશો નહિ. કામ પાર ન પાડ્યું, તો પછી બેબે તમારી વલે કડું છું તે !

(૬)

શયતાનની રજા મળી એટલે ત્રણે સરદારો નીકળી પડ્યા. પણ કામની વહેંચણી કરતાં પોતેજ ચડબડી પડ્યા. દરેકને સહેલામાં સહેલું કામ બોધ્યો. આખરે ચિઠ્ઠી નાંખીને તેમણે નક્કી કર્યું, અને જેને બાંજે

જે લાઈ આંચે તે તેને ભંભેરવા, ઉશકેરવા, ચઢાવવા અને વેરની આગ સળગાવવા નીસરી પડ્યો. વળી એમ પણ ઠરાવ્યું કે જેનું કામ સાથી પહેલું ફળિભૂત થઈ જાય, તેણે ખીજા બેને મદદ કરવા જવું. તથા અવારનવાર અમૂક સંકેતસ્થાને મસલત કરવા સાડ પછી મળતા રહેવું.

(૭)

એ મને એમ કેટલાક દિવસ વહી ગયા. મસાણને પીંપળે, સંકેતસ્થાન ઠરાવેલું હતું તે ઠેકાણે પેલા ત્રણે સરદારો ભેળા મળ્યા અને પોતે કરેલાં પરાક્રમોથી એકબીજાને વાકેફ કરવા લાગ્યા.

પહેલાએ કહ્યું: મેં તો પેલા સમશેરને પકડ્યો હતો, અને તેને મેં સીધો દોર કર્યો છે. તે આવતી કાલે એના આપ પાસે જવાનો છે.

તેના સાથીદારોએ પૂછ્યું: વાહ વાહ ! એ તાલ તે શી રીતે ગોઠવ્યો ?

પેલાએ જવાબ દીધો: મેં તો એને ખૂબજ ઉશકેર્યો. એટલે તોરમા ને તોરમાં આખી દુનિયા છતી લેવાનું ખીડું એણે રાજ સમક્ષ ઝડપ્યું. રાજાએ કહ્યું: તું પહેલાં ઉત્તરનો મુલક છતી આવ. સમશેર ઉપડ્યો. મેં જુક્તિ રચી અને એના દારૂખાનામાં ભેળસેળ કરી. પણ ઉત્તરના રાજાને મદદ કરવા તેનું લશ્કર મજબૂત બનાવ્યું. બ્યારે

બંને લશ્કરો સામસામાં ગોઠવાયા, ત્યારે સમશેરનું કંઈ ચાલ્યું નહિ. એનું ઠાડખાનું નકાસું થઈ પડેલું. એના લડવૈયાઓ પણ ડરપોક બની ગયા. તેઓ ઘેંટા પેરે નાસી ગયા અને તેમના દુશ્મનોએ તેમનો પીછો પકડી તેમની કતલ કરી. સમશેરનું નાક કપાઈ ગયું. તેની જાગીર ઝુટવી લેવામાં આવી. અને તેને તોપને ગોળે ઉડાવી મૂકવાના છે, પણ હું તેને કેદખાનામાંથી ભગાડી મૂકીશ. પછી એ બીજે ક્યાં જવાનો ? બાપને ત્યાંજ તો ! કાલે માડું એટલું કામ થઈ જશે એટલે હું તો છૂટો છું. પછી જેને મદદ જોઈએ તે માંગજો, હું જરૂર આપીશ.

(૮)

૭ ધારતો હૃદય કે તું એકલોજ છૂટ્યો છે—બીજા સરદારે કહ્યું—રખે એવી ખાંડ ખાતો. મેં પણ પેલા ધનવંતભાઈને સતાવવામાં બાકી રાખ્યું નથી. ધનાભાઈ ખાઈ પીને જડા માતેલા થાય એવું મેં કયું. વળી તાબેમાજે થાય એમ એનો લોભ પણ વધતો જાય. જાણે અખી દુનિય મારીજ ના કરી લઉં ! એમ ને એમ ઠાંકરા પેરે એ નાણાં ખચવા લાગ્યો છે, અને કરજમાં બુડતો ચાલ્યો છે. કરજ, તો જેનું નામ કરજ. તેમાંથી એનો છૂટકો સીધી રીતે થાયજ શાનો ? એણે આંખ મીચીને હુડીઓ લખી છે, તે આઠ દશ દહાડામાં

પાકી જવાની. એનો માલ તો ખીજી બાજુ સડવા માંડ્યો છે. એના તો ભોગ એવા લાગવાના છે, કે તુરત બાપને ત્યાં ભાગી જવા શિવાય ખીજો આરોજ નથી. અમે એ તો ઠીક પત્યા. પણ અધ્યા (ત્રીજાને), તારો કારભાર કેવોક ચાલે છે, તે તો જણાવ.

(૬)

અરે ભાઈ, મારી તો વાતજ ના કરો. મારો કશો પરોજ લાગતો નથી. મેં પહેલાં મૂરખાની છાશને કટાવી નાંખી-પીએ કે તરત પેટમાં ચૂળજ ઉઠે. પછી એની જમીન પથરા જેવી સખત બનાવી દીધી,-હજી નાંખે તોયે ભાંગી જાય-કોઢાળીના થા કરે તોય એના હાથજ રહી જાય. હું ધારતો હતો કે મૂરખો આથી કટાળશે અને થાકી જશે. પણ એ તો ભારે જખરો નીકળ્યો. એણે તો ખેડખેડ કર્યાંજ કીધું. પેટમાં છોને દરદ થતું-એ લાલાશ ગણકાવેજ શાના ? હજી ભાંગ્યું એટલે ખીજું આશ્યુ. આથી હું જમીનની નીચે પેઠો ને હજીના હાંતા ઝાલ્યા. એટલે એણે તો હાંત કચડી વાંકા વળી એલું જોર કર્યું કે મારા હાથ પણ કપાઈ ગયા. એમ ને એમ એણે તો ખેતર ખેડી કાઢ્યું છે. હવે સહેજસાજ બાકી છે. હવે તો તમે ખંનેય મારી મઠદે આવો ને વધુ મહેનત કર્યાંથી કંઈ

વળે તો વળે. બાકી એને પછાડી નાંખવો એ તો મુશ્કેલ છે. ને એ ન બન્યું તો ચે ફજેતી છે. બધી મહેનત ફાકટજ જશે. મૂરખો જો ખેતરમાં મચ્છોજ રહે તો તો બધા બાઈનું એ ભરણપોષણ કરશે: ત્રીજા સરદારે કહ્યું.

સમશેર બહાદુર વાળા સરદારે કહ્યું. બલે, હું તારી વહારે ધાઈશ. આપણ બંને મળી મૂરખાનો તોર ઉતારીશું.

(૧૦)

હું વે પેલા મૂરખરાજને પેટમાં તો બહુ દુઃખતું હતું; પણ તેનું કામ થાકુંજ બાકી હતું. થાકીક ખેડજ કરવાની હતી. આથી હજ બેડી તેણે કામ શરૂ કર્યું. પણ એક ફેરો કરી પાછો વળ્યો એટલે હજ જમીનમાં ભરાઈ ગયું તે કેમે કર્યું નીકળે નહિ. કારણ એ હતું, કે પેલા શયતાનનો સરદાર તેને વળગી બેઠો હતો. તે હજને નીકળવા હેતો નહોતો.

મૂરખરાજે મનમાં વિચાર કર્યો: આમ કેમ થતું હશે વાડ? લાવ, એ હજમાં શું ભરાઈ બેઠું છે તે તપાસું. ”

તેણે હાથ ઉઠા નાંખીને જે કાણું કાણું હજમાં એરવાયલું લાગતું હતું તે ખેંચી કાઢ્યું. એ પેલા સરદાર જ હતો. તે એના હાથમાં તરફડવા લાગ્યો. મૂરખ-

રાજે તો તેને હજ પર ચઢાવી દેવા મનસૂબા કર્યો. પણ તે કરગરી પડ્યો, અને બોલ્યો: મને હજ ન કરશો. હું તમારો ગુલામ થઈને રહીશ. તમે કહેશો તે કરીશ.

મૂરખરાજે પૂછ્યું: તને શું આવડે છે ?

સરદાર હસીને બોલ્યો તમે કહો તે બધું. જે કહો તે કરી આપું.

એમ ? મૂરખરાજને અજાયબી લાગી: ત્યારે મારા પેટમાંનો હુ:ખાવો તું મટાડી દઈશ ?

જરૂર: કહી પેલાએ વાંકા વળી એક ત્રણ પાંખડી-વાળું મૂળીડું ખોતરી કાઢી મૂરખરાજને આપ્યું. પછી કહ્યું: એક પાંખડી ગળી જાયો, એટલે દરદ મટી જશે.

મૂરખરાજનું દરદ મટી ગયું.

પછી પેલો બોલ્યો: હવે મને જવા દો. હું તમને જરાયે નહિ કનડું ફરી નહિ આવું.

મૂરખરાજે કહ્યું: ભલે, જા. પરમેશ્વર સદા તારું કલ્યાણ કરો.

પણ પરમેશ્વર તો શયતાનના દુશ્મન. અને તે સર્વશક્તિમાન. તેના નામથી તો ભૂતપિશાચ શયતાન બધા ભાગી જાય. એટલે આ નામ કાને પડતાંજ પેલો સરદાર ધરતીમાં પેંસી ગયો અને તેમાંજ સમાઈ ગયો. ત્યાં માત્ર એક ખાડો પડી રહ્યો.

(૧૧)

જુ પાંખડીમાંની જે પાંખડી ધોતીયાની ઓટીમાં
ખોસી મૂરખાભાઈ તો પાછા ખેડે વળગ્યા.
ખેડ પૂરી થતાં ઘેર જઈ જીએછે તો સમશેર અને
તેની વહુ જમવા બેઠાં હતાં. પોતાના કેદખાનામાંથી પેલા
સરદારની મદદથી તેઓ નાસી છૂટેલાં. અને હવે જાપને
ઘેર આવ્યા હતા.

સમશેર કહે: મોટાભાઈ, મને ને મારી વહુને અહિં
રહેવા દેશે? મને ખીજી નોકરી મળે કે તરત હું જઈશ.
ભલે રહેજોને. મારે કંઈ વાધો નથી: એમ મૂરખે
કહ્યું.

પણ જમવા સાડ મૂરખે પાટલા પર બેસવા માંડ્યું
ત્યારે સમશેરની વહુને સૂગ આવી. તે તડુકી ઉઠી, કે:
હું તો આવા ગંદા ખેડુત સાથે જમવા નથી બેસવાની.
એ ગંધાય છે. એતું શરીર વાસ મારે છે.

સમશેર મૂરખ તરફ બોલ બોલ્યો: મૂરખાભાઈ,
જોને મારી વહુ કહે છે કે તું ગંધાય છે. તો તું બહાર
જઈને જમવા બેસને.

મૂરખ કહે: ભલે એમ તો એમ. નહિ તોયે મારે
ઘોડાને બેગાણુ દેવા જવાનું જ હતું ને !

એમ કહી કપડાં ને ઘોડા ફાટલા લઈ મૂરખે
બહાર સિધાવ્યો.

(૧૨)

ખીજી બાજુ સમશેરને હંફાવવાનું બીડું ઝડપનાર સરદારનું કામ પૂરું થયું. હવે તે મૂરખા-વાળાને મદદ કરવા ખેતરે ગયો. ત્યાં પેલો ખાડો તેની નજરે પડ્યો. એથી તે સમજી ગયો કે મારો ભાઈબંધ તો ફસાઈ મુઓ. માટે મારે હવે મૂરખાને વાડીમાં હુ:ખ દેવું જોઈએ.

એમ મનસુખો કરી તે વાડીએ ગયો. ઘાસની ગંજી-ઓને ભીની કરી નાંખી, વાડીમાં કાદવ પાથરી દીધો. ખીજે દિવસે રૂઢવારે દાતરડા વડે મૂરખે ઘાસ કાપવા માંડ્યું. પણ દાતરડું ચાલેજ નહિ. ધાર વળી ગઈ. પણ એ તો મંડ્યેજ રહ્યો. જ્યારે કામ ન ચાલ્યું એટલે મનમાં વિચાર્યું: આમ પ-તો નહિ લાગે. લાવ, ઘેરથી ધાર કાઢવાના ઓભાર-તથા ટીમણનું ભાતું લેતો આવું. આઠ ઢહાડા જાય તોયે શું? કંઈ ઘાસ વણકાપ્યું થોડુંજ રાખવાનો છું?

પેલા સરદારને આથી અકળામણ થઈ: આ મૂરખો તો ભારે જીદી દેખાય છે. એને હરાવવા સારૂ તો કંઈક ખીજી જીકિત રચવી પડશે.

પછી મૂરખે પાછા આવી કામ શરૂ કર્યું; એટલે પેલાએ ઘાસમાં પેસી દાતરડાની અણી પકડી રાખવા માંડી. આથી મૂરખાની મહેનતનો પાર રહ્યો નહિ. પણ એ તો પોતાના નિશ્ચયને વળગી રહ્યો, અને ઘણું ખર્ચું કામ

પતાવી દીધું. સરદારને આથી ખૂબ રીસ ચઢી. તે પેલા બાકીના ભાગમાંના કાદવમાં પેઠા કે બસ હવે તો મૂરખાને ઘાસ નહિજ કાપવા દઉ.

પણ મૂરખાએ તો ઘણુંજ ભેર વાપરવા માંડ્યું. જેમ જેમ મહેનત પડતી જાય તેમ તેમ તે ગુરસે ભરાઇ વધારે ભેર કાઢતો જાય. એમ ખેંચાખેંચમાં પેલા સરદારની પુંછડીજ અડધી કપાઇ ગઇ. પછી મોંઘીએ ઘાસ એકડું કર્યું, એટલે એ બાજરી લણવા ગયો. પણ પેલા અરધ-પુંછડીઆને હજી સાન નહોતી આવી તેણે વહેલા ઢોડી જઇ બાજરીને એવી બનાવી દીધી કે એનું દાતરડું ના આવે. એટલે એણે વળી બીજી દાતરડું આણી બાજરી લણી નાંખી.

આલો, આ પત્યું; એટલે હવે કાલે બીજા ભાગ પર જઇશું. એમ મૂરખે મનમાં નકકી કર્યું.

પેલા અરધપુંછડીઆએ પણ મનસુબો કર્યો કે ઘાસમાં ને બાજરીમાં તો મારા હાથ હેઠા પડ્યા. પણ હવે ભેઇએ, કાલે એ કેમ હંકારે છે ?

એમ કરી પેલો મૂરખો બીજે દિવસે લણવા જવાનો હતો તેથી બીજે દિવસે તે ત્યાં ગયો. પણ બાપરે ! મૂરખાએ તો તેનાથી ઘણાજ વહેલા ત્યાં પહોંચી જઇને ચોતાનું કામજ પતાવી દીધેલું હતું !

આથી તે બહુ ખિન્નયો. ને મનમાં બોલ્યોઃ આ

મૂરખો તો કંઈ વિચિત્રજ દેખું ! પૂરું એ ઉંઘતોયે નથી
જો ! એને તે કેમ પહોંચી વળાય ? પણ લાવ, એના
ઢાણા સડાવી નાંખુ. પછી ખાશે શું ?

એમ વિચારી અરધપુંછડીઓ ઢાણામાં પેંઠો. ઢાણુ
સડવા લાગ્યા. તે પોતે ઉઘમાં પડ્યો.

બીજી બાજુ મૂરખો અને મોંઘી મળી પાવડે પાવડે
અનાજ ગાડામાં નાંખવા લાગ્યા. એમ ને એમ એક વાર
પાવડો પેઢાની પીઠમાં ઘુસી ગયો અને તે પાવડા સાથે
ઉંચકાઈ આવ્યો. મૂરખો તેને જોઈ બોલી ઉઠ્યોઃ કેમ
અધ્યા, તું પાછો આવ્યો કે ?

ના, ભાઈ, ના' સરદાર બોલ્યો એ તો બીજો. હું
તો સમશેર પાછળ હતો. મને મારી નાંખ્યો નહિ. તમે
જે કહેશો તે કરીશ. તમને ફરી હેરાન નહિ કરું.

પણ તને આવડે છે શું ?

હું સિપાઈ બનાવી શકીશ.

તે મારે શા કામના ? મૂરખે પૂછ્યું.

વાહ, તમારે જે કામ એમની પાસે લેવું હોય તે
લેવાય.

તેમને ગાતાં આવડે છે કે ?

હોવે. ગાય પણ ખરા.

ત્યારે થોડા બનાવ.

હવે પેલા અરધપુંછડીયા શયતાની સરદારે થોડા બાજરીના ડુંડા લઇ તેને પછાડતાં મૂરખાને બતાવી કહ્યું: આમ પછાડી તમે હુકમ કરશો એટલે સિપાઈ બનશે.

તુરત સિપાઈ બન્યા. તેમાં એક નગારચી હતો. ખીજો શખ પુંકનાર હતો. તેમને જોઈ બડબડાટ હસી પડી મૂરખે કહ્યું: વાહ! આ તો ઢીક છે. ગામની છોકરીઓ તમારો જોઈ રાજ થશે.

હવે મને જવા દેશો? : પેલાએ પરવાનગી માગી.

એમ તે કેમ જવાય? મને ડુંડામાંથી સિપાઈ બનાવી પાછા તેનાં ડુંડાં બનાવી દેવાનું બતાવતો બાજરીના ડુંડાંના સિપાઈ તો મોંઘા પડી બય.

અરધપુંછડીઆએ તે કામ શીખવી રત્ન માંગી એટલે મૂરખાએ કહ્યું. બલે તું બા. ઇશ્વર તારું રક્ષણ કરે.

પણ રક્ષણને બદલે, ઇશ્વરનું નામ કાને પડતાંજ પેલો સરદાર તો લોંચમાં સમાઈ ગયો અને ત્યાં એક ખાડાનીજ નિશાની ફક્ત રહી.

(૧૩)

ખીજા બાબુ મૂરખો ઘેર આવ્યો, તો ઘેર ધનવંત અને તની સ્ત્રી બને આવેલાં હતાં. ધનવંતથી એણે કરજ ફીટાડી શકાયું ન હોતું. લહેણદારો

પાસેથી ભાગીને તે બાપને ત્યાં આવેલો. મૂરખાને તેણે કહ્યું: ભાઇ, મારો ધંધો ફરી શરૂ થાય ત્યાં સુધી તું અમને અહિં નહિ રહેવા દે ?

બલે, સુખેથી રહો: એમ મૂરખાએ જવાબ આપ્યો.

પણ મૂરખો જમવા બેઠો એટલે ધનવંતની વહુને પણ એના પરસેવાની સૂગ આવી, એટલે તે બબડી ઉઠી. તેથી ધનવંતની સૂચનાથી, પણ વગર બબડાટે અને પશુ શાંતિથી રાંટલા લઇને મૂરખો બહાર કાઢેજ આપ્યો ગયો.

(૧૪)

ધનવંતને પજવી પજવીને તેના બાપને ત્યાં ભગાડવાનું ક્ષમ પૂરું થયું. એટલે હવે ત્રીજો સરકાર પણ નવરો પડ્યો. આથી તે પોતાના બીજા બે ભાઇબંધોને ખોળવા અને તેમને જરૂર પડે તો મદદ આપવા નીકળી પડ્યો. તપાસમાં તેને પેલા બે ખાડા દેખાયા. તે સમજી ગયો કે મારા ભાઇબંધો તો ફસાઈ મૂઆ. પણ મારી ફરજ દીવાની જોત જેવી ચોકખી છે. મારે મૂરખરાજને ઠેકાણે પાડી વેર વાળવુંજ બેઇએ.

એમ વિચારી તે મૂરખરાજની ખોળમાં નીકળ્યો. એણે હવે ઝાડ કાપવાનું શરૂ કર્યું હતું; કેમકે ઘરમાં સાંકડ પડતી હતી, તેથી ઝાડ વાઢી નવી સુંપડી બાંધવાની હતી.

હવે પેલા સરદારે મૂરખાને હુકાવવા ડાળીઓમાં ભરાઈ બેસવા માંડ્યું. મૂરખો બરાબર દાપવા માંડે પણ પેલાની કરામતને લોધે જાઠ સીધું પડવાને બદલે ખીજના ડાંખળા-માંજ ભેરવાઈ જાય. આમ ભેરવાઈ ગયેલા થડને છૂટું કરતા મૂરખાને હમ ભરાવા લાગ્યો. પણ એ તો ખતના પૂતળા જેવો હતો. મુરકેલીઓને હુકાવવાનો તો એનો ધધોજ હતો. તેમાં એ જરાયે ગભરાય નહિ. એટલે એણે કામ ચાલુ રાખ્યું. પણ સાંજને છેડે પચાસ સાકને બદલે માંડ માંડ પાંચ છ જાડ કાપી શકાયાં, અને થાકીને લોથ-પોથ થઈ ગયો. પરસેવાના તો ઝોખેઝોખ વળી ગયા. છેવટે તેની પીઠ એટલી દુઃખવા માડી કે તે જમીન પર બેસી પડ્યો.

એટલે મનમાં પ્રુલાઈને પેલા સરદારે વિચાર્યું: 'એ' જોને કેવો હરાબો ! હવે એનાથી કામ થવાનું નથી. માટે લાવ, હું જરા થાક ખાઉં'.

આમ વિચારી તે એક ડાળ પર બેઠો. ખીલ બાલુ આમ થાકવા માટે મૂરખરાજને પોતાના પરજ હીસ ભરી. એકદમ ઉઠીને ઊભા થઈ તેણે તો કુહાડી બેરથી થડમાં કાઢાવી. પેલા ભાઈસાહેબ ગફલતમાં રહ્યા, અને જાડ તૂટી પડ્યું. ઉઠતા પોતે ફસાઈ ગયા અને ડાળીમાં અડવાઈ ગયા. મૂરખો ડાળી કાપવા જતો હતો એટલામાં

તો પેલો નજરે પડવાથી તેને અનન્યબી લાગી; પણ
બોલ્યો: ઉભો રહે અલ્યા, તું ફરી આવ્યો કે ? તને બ-
તાવું છું, મારો હાથ !

એમ કહી મૂરખરાજે તેના પર કુહાડી ઉગામી.
પણ પેલો કરગરી પડ્યો:

મને ના મારો, મને ના મારો, હું તમે કહેશો તે
કરીશ.

તું શું કરશે ?

હું પૈસા બનાવી દઈશ.

ઠીક છે; બેઠાએ, બનાવ.

પેલા સરકારે એક ઝાડ બતાવ્યું: પેલા ઝાડના
પાંદડા હાથમાં લઈને ચોળો એટલે તમારા હાથમાંથી
સોનાના પુલ ખરશે.

મૂરખે તેમ કર્યું, એટલે પુલ ખર્ચા.

તેનું મ્હોં મલકાઈ ગયું: આ તો ખરી ગમ્મત !
મારા માણસો પુરસદે આ રમકડે રમશે.

પછી પેલાએ રજા માંગી. તે આપતાં ટેવ સુજળ
મૂરખ બોલ્યો: પ્રભુ તારૂં બહું કરો.

પ્રભુનું નામ કાને પડતાંજ પેલો તો ધરતીમાં સ-
માઈ મથો અને તે જગાએ માત્ર એક ખાડોજ રહ્યો.

(૧૫)

ખીજી બાજી બે ઝૂંપડાં નવાં બધાયાં. ધનવંત પોતાની વહુને લઈ જીદો રહેવા ગયો. સમ-
શેરે પણ તેમજ કરેલું હતું. મૂરખો, મોંઘી અને બાપા
ત્રણ ભેગાં રહેતાં હતાં. મૂરખાની મહેનતથી ધાન્ય નીપ-
જતું. તે વડે પેલા બે ભાઈઓ પણ ગુબરો કરતા હતા.

લણણીનું કામ પૂરું થયું એટલે મૂરખાભાઈએ
ઉભાણી કરી. ભાઈ બાબીઓને નોંતરાં દીધાં. તે દિવસે
તહેવાર હતો એટલે તે દિવસે માલપાણી ખાવાનો ધન-
વંત અને સમશેરનો વિચાર ખરોજ. મૂરખરાજનું નોંતરું
આવ્યું. પણ બંનેની વહુઓએ નાક ચઢાવ્યું કે: એવા
ગંદા ખેડૂતને ત્યાં કોણ જાય ? ને તે તે વળી એવું શું
અવડાવનાર છે જે ?

ભાઈઓ તો ન ગયા. પણ મૂરખાએ ખીબા ખેડૂતો
તથા તેમની સ્ત્રીઓ વગેરેને પેટપૂરજમાડયાં. પછી તેને
પેલા સોનાનાં પુલ ચાદ આવ્યાં. એટલે થોડાક બનાવી
કાઢ્યાં અને છુટાવ્યાં. પણ એ પુલ માટે તો ભારે હુંટા-
હુંટ ચાલી. નવાઈ જેવી ચીજ જોઈ ગામડીઆઓએ તો
ધકકામુકકી કરી. ને તેમાં ને તેમાં કચડાકચડો ચાલી.
એક ડાશીમા ઘરડીખખ હતી તે તો મરી પણ ગઈ.
બે ત્રણ ભેલાન થઈ ગયાં. એટલે મૂરખ કહે: તમે કેવાં
ભેવકૂક છો ? જેને જેટલાં ભેઈએ તેટલાં મળશે. શા

માટે કચડાકચડી કરે છે ? અહિં કશી કમીના નથી.

એમ કહી તેણે પુલોનો વરસાદ વરસાવ્યો.

પછી કહે: જુઓ, હવે ખીજી ગરમત ખતાવું. ત-
મારે ગાતાં નાચતાં શીખવું છે ?

પછી પેલા સરદારે શીખવેલી જુક્તિ વાપરી તેણે
સિપાઈઓની પલટણ ખડી કરી. તેઓ ઢોલ ત્રાંસા વગા-
ડવા લાગ્યા. એમ ખૂબ ગરમત કરી. બાદ પાછાં સિપા-
ઈઓનાં કુઠાં ખનાવી દીધાં.

પછી સૌ થાક્યાંપાક્યાં સૂઈ ગયાં.

(૧૬)

હું વે શું બન્યું તે સાંભળો. આ વાતની હકીકત
સમયોરને કાને ગઈ. સિપાઈઓ વિષે તેણે
સાંભળ્યું, એટલે તેની દાદ સળકી. મૂરખરાજ પાસે જઈ
તેણે કહ્યું: મૂરખાબાઈ, તું સિપાઈ ક્યાંથી લાવ્યો ? ને
તે પાછા ક્યાં ગયા, તે મને કહે.

કેમ વારૂ, તારે શું કામ છે ?

ઓહો !: સમયોર જોલ્યો: અરે, સિપાઈ હોય તો તો
કંઈ કંઈ થઈ શકે. રાજ પણ મેળવાય.

મૂરખરાજને અત્યંત ખી લાગી. તે કહે: એમ છે ?
મને કંઈ એવી ખબર નહોતી. લેને, તને કામ લાગે
તેમ હોય તો કાંવે તેટલા સિપાઈ ખનાવી આપું.

પછી એ જ્યાં હુંકા પડ્યા હતા ત્યાં ગયો અને સિપાઈ બનાવવા માંડ્યા. બનાવતાં કહ્યું: પણ એ સમયેર, આ સિપાઈઓને તું લાગલાજ અહિંથી લઇ જજે. નહિ તો તેઓ આખા ગામનો દાણો એક દિવસમાં પૂરો કરી નાંખશે. તે મને નહિ પાલવે.

સમયેરે હા કહી. તેના તો આનંદનો પારજ નહોતો. હરખે ને હરખે તે જાણે ગાંડોજ થઈ ગયો હતો. મૂરખાએ તેને પલટણીની પલટણી તૈયાર કરી આપી. પછી કહ્યું: લે, હવે આટલા બસ હશે. તારે બીજા જોઈએ, તો વળી આવજે. પાક સારો છે એટલે હુંકા પુષ્કળ છે.

સિપાઈઓની પલટણીનો સેનાપતિ બનીને સમયેરસાઈ તો લડવા ઉપડી ગયા.

સમયેરે આમ મતલબ સાધી, તો ધનવત પણ ક્યાં ક્રયો હતો ? પેલાં સોનાનાં પુલની વાત તેણે જાણી હતી. એટલે તે દોડતો આવ્યો અને પૂછ્યું: મૂરખાભાઈ, તને સોનું ક્યાંથી મળે છે તે કહે. મારી પાસે સોનું હોય, તો તો આખી દુનિયા હું ખરીદી લઉં.

હે ? મને તો ખબરજ નહોતી. પણ તેમાં શું ? લેને, તને જોઈએ એટલા સોનાનાં પુલ આપું,

ધનવંત તો ખુશ થઈ ગયો: હાલ મને ત્રણ ચાર ટોપલા સોનું આપે તો બસ છે, એમ તેણે કહ્યું.

મૂરખે પોતાની પાસેની તરફીબથી તેને સોનું

બનાવી આપ્યું. તે લઈ તે વેપાર કરવા ચાલ્યો ગયો. તેને વિદાય કરતાં મૂરખે કહ્યું: તારે બીજું જોઈએ તો આવજે. મારી પાસે પાંતરા પુષ્કળ છે.

(૧૭)

પછી તો સમયેરે લડાઈની ધૂમ મચાવી અને એક આખું રાત્રી છૂટી લીધું. પણ સિપાઈઓ પુષ્કળ, અને તેને રોજ ખાવા જોઈએ. તેને ખવડાવવા જેટલા તેની પાસે પૈસા ન મળે. એટલે તે ઝુંઝાવા લાગ્યો. બીજી બાજુ ધનવંતે તો ખૂબ વેપાર કર્યો અને દોલત મેળવી. પણ એકલો માણસ, એટલે તે નાણું સાચવવા માટે તેને મુશ્કેલી પડવા માંડી. આમ બંને મુશ્કેલીમાં આવેલા બાઈઓનો એક દિવસ અચાનક ભેટો થયો. વાતમા વાત નીકળતા બંનેએ સાદું કર્યું, કે સમયેરે મૂરખ પાસે નવા સિપાઈઓ લેવા. ધનવંતે નવાં સોનાનાં પુલ લેવાં. અને પછી અરસપરસ એકબીજાને આપી દેવા. એટલે બંનેની જરૂરિયાત ટળી જાય.

આમ મસલત કરી બંને મૂરખરાજ પાસે ગયા. સમયેરે સિપાઈની માંગણી કરી. પણ મૂરખે તો ડોકું, પુણાવી ના કહી.

પણ કેમ વાડ? તેં તો મને વચન આપેલું તે ?

એમ સમશેરે વાંધો કાઢ્યો.

હા, પણ હું નહોતો બાણતો કે સિપાઇઓ માણસોને મારી નાંખે છે. એક દહાડો હું ખેડ પર હતો, ત્યારે એક ઠાઠડી જતી ભેઇ. પૂછતાં માલમ પડ્યું કે તારા સિપાઇઓએ બાપડી એક બાઈના ધણીને મારી નાંખ્યો હતો. હું તો ધારતો હતો કે સિપાઇઓ ગાવા બળવવાનું કરે છે. પણ તેઓ તો હત્યારા જણાય છે. બા, ભાઇ, બા. હું એકે સિપાઇ બનાવવાનો નથી.

ધનવંતને પણ એમ નિરાશ થવાનોજ વખત આવ્યો. મૂરખે સોનાનાં પુલ બનાવી આપવાની ચોકખી ના કહી. કારણ પૂછતાં કહે તારા સોનાના પુલથી તો ગામનાં છોકરાં દુધદહિં ગુમાવી બેઠાં. એક દહાડો પડોશીનાં કીકી અને બચુ મારી પાસે દુધ માંગવા આવ્યાં. મેં પૂછ્યું, કેમ તમારી પાસે ગાય હતી ને ? તેઓ કહે: તે તો ધનવંતભાઈના બબ્બનચીને સોનાનાં પુલ લઈ આપી હીધી. આમ બે ચાર આવી ગયાં. એ કંઈ કામનું નહિ. હું તો બાણ જે તું સોનાનાં પુલ વડે રમશે. પણ તેને બદલે તું તો બધાની ગાય ભેંસ લઈ જવા લાગ્યો. ના, ના. હવે તું ગમે તેટલી માથા-ઝીક કરે, તોયે હું સોનું બનાવનાર નથી.

આ બાણી બંને બાઈની નિરાશાનો પાર રહ્યો નહિ. પણ પછી તેમણે એક જુકિત રચી. બનેએ અઠધો-

અડધ લશ્કર અને પૈસા વહેંચી લેવાનું ઠરાવ્યું. અને એ રીતે અને જણા રાજ્યવાળા અને પૈસાવાળા બન્યા.

(૧૮)

એક દહાડે મૂરખરાજનો કૂતરો માંદો પડ્યો. તેને કોણ જાણે શોયે રોગ થયો હશે, તે સમ જાણે. પણ તે લગભગ મરવા પડ્યો. મૂરખાને બાળી દયા આવી. પણ કરે શું ? પછી વિચાર કરતાં પોતાના પેટનું દરદ મટાડનાર પેલું મુળીયું યાદ આવ્યું. તેણે એક રોટલીના ટુકડા સાથે કૂતરાને ખવડાવ્યું. કૂતરો તરત સાજો થઈ રમવા, ભસવા અને પુછડી હલાવવા મંડી ગયો. મૂરખનો બાપ આથી અજાયબી પામ્યો. તેણે મૂરખને એનો ખુલાસો પૂછ્યો. એટલે એણે કહ્યું : મારી પાસે હરકોઈ દરદને મટાડવા સાડૂ જે મુળીયાં હતાં તેમાંનું એક મેં આને ખવડાવ્યું, તેથી એ સારો થયો છે.

તે વેળા ગામમાં ઢંઢેરો પીટાતો હતો કે આ ગામના રાજાની મરવા પડેલી દીકરીને જે કોઈ સારી કરશે તેને તે છોકરી પરણશે તથા ઈનામ પણ મળશે.

ઢંઢેરો મૂરખના બાપે સાંભળ્યો એટલે તેણે પેલું મુળીયું લઈને રાજાને ત્યાં જવા કહ્યું, કેઃ ભેટા, તું એ છોકરીને સાજી કરીને પરણ. એટલે તું મુખી થશે.

વારૂ ખાપા, હું બઉં છું કહી તે નીકળ્યો. જાણે તેને સારાં કપડાં પહેરાવ્યા અને પોતે પણ સંગાથમાં નીકળ્યો; પણ રસ્તે એને એક ભિખારણ મળી. તેને લકવો થયેલો હતો. મૂરખને ભોંઈ તે કરગરી પડી કે: સાહેબ, તમારી પાસે કંઈ દવા હોય તો આપો. હું છેક અપંગ થઈ ગઈ છું. મારાથી પૂરા પાંચસાં કપડાંયે પહેરાતાં નથી.

વારૂ: કહીને મૂરખે તો પેલું છુનીઉં તેને આપી દીધું. ભિખારણ સાચું થઈ ને આશીર્વાદ આપી ચાલતી ગઈ.

પણ આમ ત્રીસુ છુનીઉં વપરાઈ ગયું, તેથી મૂરખના બાપને ગુસ્સો ચઢ્યો: તને ભિખારણ ખર દયા આવી. પણ સજની દીકરી માટે તારૂં હૈયું, ખીંગણતું નથી ?

હા. પણ હું શું કરું ? આ બિચારી ભિખારણને પણ તેની જરૂર હતી, તો ના કેમ કહેવાય ? છતાં કંઈ નહિ, હું તો શબ્દને ત્યાં બઉં છું. તમે ફિકર ના કરો. સઘળાં સારા વાનાં થશે.

પછી મૂરખરાજને ત્યાં ગયો. તે ઉંબરે પહોંચ્યો કે દુરતજ કન્યા સાચું થઈ. શબ્દ છુની ગયો. મૂરખને બારે પોશાક પહેસવી તેણે તેને પોતાએ જમાઈ બનાવ્યો. પણ તેને કુંવર નહોતો. એટલે એકા દિવસ પછી તે મરણ પામ્યો ત્યારે મૂરખરાજને ખબર મળી. આમ ત્રણે ભાઈએ સગા બન્યા.

(૧૯)

પછી સમથેર બડાદુરે શું કર્યું તે જુઓ. મૂરખે આપેલા સિપાઇઓની મદદથી તેણે નવા સિપાઇ ઉભા કર્યા. ઘર દીઠ એક સિપાઇ આપવાની લોકો પર ફરજ પાડી. એમ થવાથી તેનું લશ્કર બહુ મોટું થયું. કોઇ પણ સામે થાય કે તરત લડતો અને હરાવતો. પોતાનું ધાર્યું લશ્કરની મદદથી કરતો. આમ તેને લાગ્યું કે હવે હું હુમ્મેશ માટે સુખીઓ થયો.

ઘનવંતનો પણ ખેલ એવોજ થયો. મૂરખ પાસેથી મળેલા સોનામાં તેણે અનહદ વધારો કર્યો. સૌ પાસે કર લેવા માંડ્યા, ને ખળનો વધાર્યો. માથા દીઠ ઘેરો નાખ્યો. ગાડીઓ પર કર નાંખ્યો. જોડા પર કર નાંખ્યો. બધા તેના ગરબાઉ થઈ પડ્યા. એમ તેનેથે હુમ્મેશની નિરાંત થયા જેવું લાગ્યું.

પણ મૂરખરાજની વાત તો ચોરજ થઈ રાજ થવા છતા, તે તો હતો તેવોજ રહ્યો. સસરાના દહાડો પાણી થઈ રહ્યા કે તરતજ રાજનો ઝલ્લો એણે કોરે મૂક્યો. ફરી પોતાની બંડી અને ચાંચીયા જોડા પહેરી લીધા. અને હજી વડે કામ શરૂ કર્યું. તેનો ખાપ, અને ખંદેન મોંઘી તેની સાથેજ હતાં.

લોકોએ કહ્યું: આપ તો હવે બાદશાહ છો. આપને આમ કરવું ન થટે.

મૂરખ કહે: શું રાજાને ખાવાને બેઠું નથી? ને ખાવા બેઠું હોય, તો તે કામ કેમ ન કરે?

પણ મૂરખરાજના આમ હરેકે કામ કરવાના ધોર-જીથી પૈસાની લેવડદેવડનો નાતો કંઈ રહ્યો નહિ. સસરાનો ખર્ચનો ખૂટી ગયો. એટલે અમલદારો આવી કહેવા લાગ્યા: મહારાજ, હવે નોકરોને પગાર આપવા સાડ પૈસા નથી.

તો તેમને પગાર ન આપો:એમ મૂરખરાજે કહ્યું.

તેઓ નોકરી છોડી દેશે: એક અમલદાર બોલી ઉઠ્યો.

આપણને તેમની નોકરીનું કામ નથી. તેઓ જમીન ખેડે એટલે ખસ. તેટલું નહિ કરશે તો તેઓ ભૂખે મરશે: રાજા બોલ્યા.

વળી આ નવા રાજા પાસે લોકો ન્યાય માટે આવતા; પણ એનું તો ન્યાયનું ત્રાજવું કેાંઈ જુદીજ ભતનું હતું.

એક વેળા એક શેઠીઆને ત્યાં ચોરી થઈ. તેણે રાજા આગળ ફરીઆદ કરી.

રાજાએ ઈન્સાફ આપ્યો: જે ધણીએ ચોરી કરી તેને તે ચીજની જરૂર હતી. માટે ફરીઆદીએ શાંતિ રાખવી.

આમ થવાથી લોકો સમજ્યા કે આ રાજામાં તો નામ પ્રમાણે ગુણ છે. એક વેળા રાણીએ પણ રાજાને કહ્યું: તમને તો બધા નામ પ્રમાણે ગુણવાળા માને છે.

ઓહો, એથી રૂડું શું?—એમ મૂરખરાજે જવાબ આપ્યો.

રાણી વિચારમાં પડી. પણ તે સાદી, ભલે ને ભોળી હતી. તે ગુસ્સે થઈ નહિ. તેણે વિચાર્યું : મારાથી મારા વરની સામે કંઈ થવાય ? ન્યાં સોચો જાય, ત્યાં તેની પાછળ દોરો જવાનોજ કેની ! આમ વિચારી તેણે મોંઘી પાસે ખેતરનું કામકાજ શીખી લીધું, અને પછી પોતાના વરને તેના કામમાં મદદ કરવા લાગી.

વરસેકમાં તો બધા ડાહ્યાડમરા કહેવાતા માણસ ત્યાંથી ભાગી ગયા. ફક્ત સાદા ભોળા ખેડૂતોજ રહ્યા, જેની પાસે દોલત નહિ, ધન નહિ. મહેનત મજૂરી કરી સૌ પોતાનું ગુજરાન ચલાવતા. ચોરી છુટ કંઈ મળે નહિ. ટટો ફિસાહ પણ, પૈસા નહિ એટલે થાય શાના ? કેટલીક વાર સાધુસંતો તે ગામમાં આવતા, ત્યારે ત્યાંના જલા લોકો તેમની સારી ખાતર ખરદાસ કરતા.

(૨૦)

ખીજી બાજુ શયતાન તો રહજ નોંચા કરે, કે કેમ પૈલા સરદારો આવ્યા નહિ. ત્રણ ભાઈઓ વચ્ચે વઢવાડ કરાવીને કેમ તે ખુશખબર મને આપી ગયા નહિ ? એમ ને એમ રહી જતાં તે થાક્યો. ને આખરે તપાસ કરવા નીકળી પડ્યો.

પૈલા ત્રણ સરદારો ઘરતીમાં સમાઈ ગયેલા, તે ત્રણ ખાઠા તેની નજરે પડ્યા. આથી તે સમજ્યો, કે સરદારો

તો કંઈ ફાળ્યા નહિ. તેણે વિચાર્યું, કે હવે તો મારે જાતે મેદાને પડયા શિવાય બીજો આશ નથી.

શોષ કરતાં માલમ પડ્યું, કે પેલા ત્રણે બાઈઓ તો સુખેથી રાજ કરે છે. તેની અકળામણનો પારજ ન રહ્યો. કોઈ પણ રીતે તોફાન કે ટોટાં થાય નહિ ત્યાં સુધી એને વ્હેન કેમ પડે ? એટલે એણે પોતેજ સમશેરને પહેલવહેલો સપાટામાં લેવાનું નક્કી કર્યું.

તેણે સેનાપતિનો વેશ પહેર્યો અને સમશેર પાસે જઈને પોતાની બહાદુરીના વખાણ કરી તેની નોકરીમાં રહ્યો.

પછી તેણે લશ્કરમાં નવા નવા સુધારા દાખલ કર્યા. દરેક માણસ પર સિપાઈગીરી ફરજિયાત કરી. જાત જાતના હાફગોળા બનાવ્યા. તેનો સ્ટોક ખૂબ વધારી દીધો. તોપો તો એવી બનાવી કે એકી વખતે પાંચસો ગોળી એકદમ છૂટે.

સમશેર તો આ જોઈ ખુશખુશ થતો જાય. હવે આટલા બધા સિપાઈઓ માટે કામઘ ધો જોઈએ. તેથી તેણે પહેલાંના રાજ સાથે લડાઈ જાહેર કરી. નવી તોપો બડે તોના હેરાન હેરાન કરી મૂકે. એટલે તે શરણે આવ્યો. તેણે રાજ્ય ખાલસા કર્યું.

આમ અઠસ્ર વધતો ગયો, એટલે સમશેરે એક નવા રાજ પર ચડાઈનો મનસુખો કર્યો.

પણ તેના દારૂગોળાની વાત સઘળે ફેલાઈ હતી. આ રાજાએ તેથી સમશેરનીજ લઢણ પકડી નવી તોપો તૈયાર કરી. જીવાન મરહો તો ખરાજ, પણ સાથે ઐશ-એને પણ લઢાઈમાં ઉતાર્યાં. વળી હવાઈ જહાઝે બનાવી આકાશમાંથી દારૂગોળો નાંખવાની જીક્ષિત કરી.

તેથી એની સાથે સમશેરનું કંઈ ચાલુ નહિ. તેના સિપાઈઓ આકાશમાંથી પડતા માર પાસે ટકી ન શક્યા. તે હાર્યો, ને જીવ લઈને નાઠો.

(૨૧)

શત્રુતાન મનમાં પુલાયો. પછી તે ધનવંતનો તોર તોડવા વેપારી વેશે ગયો.

એના રાજમા મોટી પેઢી બોલી. લોકોને પુષ્કળ પૈસા આપી માલ ખરીદવા માંડ્યો.

તેને ત્યાં બેઝનારાઓની ભીડ વધી. લોકો અપાટ-બેર ધનવંતને કર ભરવા લાગ્યા. ધનવંતને ત્યાં ટંકશાળ પડવા માંડી. જવા વેપારીને મનમાં આશિયો દેતો તે ખુશ થયો.

હવે એણે નવો મહેલ બાંધવા માંડ્યો. મજૂરો બેલાવ્યા. મોંઘા રાજ આપવાનું નકકી કર્યું પથરા, લાકડાં, છો વહેરેથી વરદીઓ આપવા માંડી. તેણે પ્રાધુ, લોકો જુદીથી આવશે. પણ તે ઠગ્યો. જ્યાં લોકો પેલા મજૂરો

વેપારીને ત્યાં કામે જતા હતા. અધે માલ પથરા, લાકડા, તેણે રાખી લીધા હતા. હવે તેની અને ધનવંતની વચ્ચે હરિકાંઈ ચાલી. પોતપોતાના પૈસાને જોરે તેઓ લોકોને વધારે વધારે લલચાવી માલ માંગવા લાગ્યા. પણ નવા વેપારી પાસે ધનવંતથી વધારે સાધન હતાં. મહેલ મહેલને ઠેકાણે રહ્યો. પછી બગીચો બનાવવા માંડ્યો. પણ તેમાંયે તેના હાથ હેઠા પડ્યા.

ધનવંતે તે વિચારમાં પડ્યો. તે રાજા હતો તેથી તેને ત્યાં નાણું રેલ છેલ આવતું હતું. લોકો નવા વેપારીની નોકરી કરી ખૂબ કમાતા અને કર પુષ્કળ ભરતા. પણ પૈસા શિવાય બીજી દરેક વસ્તુની તાણ પડી. રસોઈયા, ગાદીવાળા, ચાકરો સૌ નવી નોકરી પર ગયા. બજારમાં આવવાનું પણ ન મળે. બધું અનાજ પેલા વેપારીએ લઈ લીધું.

ધનવંતે ખિન્નયો. તેણે એને દેશપાર કર્યો. એણે પોતાની છાવણી સરહદ બહાર નાંખી તો લોકો ત્યાં બંધને રહ્યા. એટલે મામલો ઉલટો બગડ્યો.

ધનવંતે રાજાનું શરીર સૂકાઈ ગયું. આવના કાંકાં પડવા લાગ્યા. શું કરવું તે સૂઝે નહિ. એટલામાં રડતો કકળતો સમયેર તેની મદદ માંગવા ત્યાં આવી પહોંચ્યો, ધનવંતે કહે: બાઈ, તને શી મદદ કરું? તારે જોઈએ તેટલા પૈસા છે. પણ તે પથરા જેવા છે. મારે તો આવના

સાંસા છે. એ ત્રણ દિવસથી ખાધું નથી. માંખ્યા મૂલ્લ
હેતાં પણ કોઈ કામ પર આવતું નથી. હું તો તારાથી
ચે દુખિયારો છું.

બંને બાઈઓ નિસાસા મૂકતા એક બીજાની
હયામણી સ્થિતિ પર રડવા લાગ્યા.

(૨૨)

એ બાઈ તો પાયમલ થયા. હવે ત્રીજો મૂરખસજ
રહ્યો. તેને પણ ફસાવવાનો વિચાર કરી
સમતાન તેની પાસે જઈ તેનો સેનાપતિ થયો. તેણે કહ્યું:
મહારાજ, આપના જેવા બાદશાહ પાસે લશ્કર ન હોય
તે ચાલે ? એ તો દુનિયામાં ખોટું દેખાય. મને હુકમ
આપો તો હું માણસોને લેગા કરી તેમને શિખવી સિપાઈ
બનાવું.

મૂરખસજે કહ્યું: ભલે. એક લશ્કર બનાવી તેને
ગાતાં શીખવો. મને ગાવું ને ગાયન આંખમણું
પસંદ છે.

સેનાપતિ ગામમાં ફરી વળ્યો. લોકોને સિપાઈ થવા
સમજાવ્યા—ખડુ ખડુ લાલચો આપી, પણ કંઈ લાવ્યું નહિ.
લોકોએ બસીને નાજ પાડી.

સેનાપતિએ કહ્યું પાસે ફરીઆદ કરી: મહારાજ,
લોકો તો આંખ ના કહે છે. તેમને ફરજ પાડવા બિના

છૂટકો નથી.

રાજા તો બિચારા ભલા ને ભોળા. તેમણે કહ્યું:
ભલે, એમ કરો.

ગામમાં દોંડી પીટાઈ: જે કોઈ વગર કારણે લશ્કરી
ખાતામાં દાખલ નહિ થાય, તેને ફાંસીએ ચઢાવવામાં
આવશે.

લોકો તે સાંભળી સેનાપતિ પાસે આવ્યા અને
કહે: તમે દોંડી પીટાવી છે તે અમે સાંભળી. પણ લશ્કરમાં
દાખલ થઈ અમારે શું કરવાનું છે તે તો અમને ખબર
નથી. કોઈ તો કહે છે કે લશ્કરમાં દાખલ થાય છે તેને
તો મરવું પણ પડે છે.

સેનાપતિએ જવાબ દીધો: એમ પણ કોઈ વેળા
બને.

એટલે લોકોએ લશ્કરમાં દાખલ થવાની ના પાડી
અને જીદ પકડી. ગમે તે પ્રકારે મરવાનુંજ છે, તો ભલે
અમે ઘરખેડાં ફાંસીએ ચઢીએ.

સેનાપતિ ચિઠાઈને યાદ્યો: તમે બધા યેવકૂદ છો.
લડાઈમાં તો મરીએ પણ ખરા ને મારીએ પણ ખરા.
પણ લશ્કરમાં દાખલ નહિ થાઓ તો તો ખચીતજ
મરશો.

આથી લોકો મુંઝાયા અને રાજાજી પાસે ગયા.
ફરીઆદ કરી, કે: લશ્કરમાં દાખલ નહિ થઈએ તો આપ

અમને ફાંસી દેવાના છે એ વાત ખરી છે ?

રાજા કહે: હું એકલો તમને બધાને કેવી રીતે ફાંસીએ ચઢાવું ? હું કંઈ સમજતો નથી. સેનાપતિ કોણ બહુ શેની વાતો કરે છે !

બધા બોલી ઉઠ્યા: ત્યારે અમે કંઈ લશ્કરમાં દાખલ થવાના નથી.

બહુ સાફ ન થતા. એમ કહી રાજાએ તેમને વિદાય કર્યા.

(૧૩)

શયતાને જોયું કે આ દાવ તો ન ફાળ્યો. એટલે ત ત્યાંથી નાસી પડોશના રાજા પાસે ગયો. તેને કહ્યું: મહારાજ ! આપ બહાદુર છો. મૂરખરાજનો હેશ તમે સહેલાઈથી જીતી શકો. તેના માણસો નમાલા છે. તેની પાસે ઢોર અને દાણા પુષ્કળ છે. તમે લડાઈ કરો તો બધું હુટી લેવાય.

રાજા ખુલાયો. લડાઈની તૈયારી કરી. મૂરખરાજની સરહદ પર સરકારે પડાવ નાંખ્યો.

લોકોએ મૂરખરાજને જઈને વાત કરી કે પડોશી રાજા આપણા પર ચઢી આવે છે.

રાજા કહે: ભલે આવે. તેને આવવા દો.

દુશ્મનના સિપાઈઓ મૂરખરાજનું લશ્કર તપાસવા

નીકળ્યા. પણ ક્યાંય લશ્કરજ ન મળે. તેમણે હુંટકાદ ચલાવી. અનાજ અને ઢોર લઈ જવા લાગ્યા. લોકો કહે: બલે લઈ જાઓ, અમારે ત્યાં પુષ્કળ છે. પણ તમારા ગામમાં તંગીજ હોય, તો અહિં આવીનેજ વસો. આ બધી લઈ જવાની તકલીફ મટી જશે.

સિપાઇઓ વિચારમાં પડ્યા. કેઈ સામે થયું નહિ એટલે હુંટમાં સવાદ રહેા નહિ.

થાકીને રાજ પાસે ગયા ને કહેવા લાગ્યા: મહારાજ, આપે અમને લડવા મોકલ્યા. પણ અહિં તો કોઈ લડતું નથી. અમારી તલ્વાર કેને લગાવીએ ? સૌ પોતપોતાની પાસે હોય, તે ખુશીથી આપી દે છે. હવે અમે શું કરીએ ?

રાજ ગુસ્સે થયો: તમે મૂરખ છો. એમનાં ઘરખાર બાળી નાંખો. ઢોર કાપી નાંખો. ઘાસની ગંજામાં આમ લગાડો. નહિ તો હું તમને મારી નાંખીશ.

સિપાઇઓ ખીંધા. હુકમ પ્રમાણે કરવા ચાલ્યા. લોકો સામ્રાથવાને બદલે શેવા લાગ્યા, અને કહ્યું: તમે આમ નકાચું વુકસાન શા સારૂ કરો છો ? તમને જે બોધ્યો તે લઈ જાઓ. અમે ના કહેતા નથી.

સિપાઇઓને કયા આવી. તેઓ રાજાનો હુકમ માનવાની ના પાડી એકેજથે ચાલતા થયા.

(૨૪)

શીયતાનની આપકાની નિરાશાનો પાર રહ્યો નહિ. પણ તેનાથી સીધા તો ખેસાયજ નહિ. એટલે તેણે નાણાવટીની દુકાન મૂરખરાજના સંજયમાં કાઢી. ત્યાં વડે તેણે આ ત્રાજા લાઇને અને તેની રૈયતને હસવવાનો મનમં ઘાટ ઘડ્યો.

તે રાજા પાસે ગયો અને કહ્યું : હું આપને ઘણો લાજ કરી આપવા ધારું છું. હું તમારી રૈયતને હડાપણ શીખવીશ. હું તમારા સંજયમાં એક કોઠી સ્થાપવા મંજૂરું છું.

રાજાએ કહ્યું : મારા સંજયમાં સુખેથી રહો, ને ઠીક લાગે તેમ કરો.

ખીજે દિવસે નાણાવટીએ ચોકમાં માણસો ભેળા કર્યાં, અને કહ્યું : તમે લોકો ઠોર પેઠે રહો છો ! હું તમને માણસાઇ શીખવવા ઇચ્છું છું. તમે ઘર બાંધવામાં મને મદદ કરો. મારી ઢેખરેખ તળે કામ કરો. હું તમને તમારી મહેનત બદલ સોનામહોરો આપીશ.

એમ કહી તેણે ચકચકતી મહોરો બતાવી.

તે જોઇ લોકો અચંબા પામ્યા. તેઓ તો મનમાં કહ્યું કરતા.

જેટો દાણા આપી કપડીઆ પાસે કપડા લે.

મજૂર જોઈતા હોય તો તેને પણ દાણો આપે. જેને જે જોઈએ તે પોતાનો માલ આપી માલ લઈ આવે.

પણ આ ચકતાં તેમને રૂપાળાં લાગ્યાં. પોતાનો માલ આપી તેમણે તે લેવા માંડ્યાં.

નાણાવટીને લાગ્યું કે હવે દાવ સફળ થયો. મહોરો આપી માલ એકઠાથ કરી હવે લોકોને પાચમાલ કરી શકાયો.

પણ તેની ગણતરી ખોટી પડી. લોકો કંઈ નાણાં તરીકે મહોરો લેતા નહોતા. તેઓ તેને રમકડાં ગણતા અને બાળકોને રમવા આપતા. બધા બાળકોને પૂરતા રમકડાં મળી રહ્યા એટલે તેઓ મહોર લેતા બંધ થઈ ગયા.

પણ નાણાવટીનો મહેલ તો હજી અધુરો હતો. તેનો કોઠાર પણ ઉણો હતો. હવે તેણે પહેલાંથી બમણી મહોરો આપવા માંડી.

પણ તોયે મજૂરોએ કામ પર આવવાની અને ખેડૂ-તોએ દાણો દેવાની ના પાડી. કોઈ વેળા વળી મહોર જોઈતી હોય તો ખેડુના છોકરાં થોડાં બોર આપી થોડી મહોર લઈ આવે. પણ સરવાળે નાણાવટી ભૂખે મરવા લાગ્યો.

તે કેકેકાણે બમવા લાગ્યો, અને મહોરો સાટે બાન્ય માગવા લાગ્યો. પણ સાંચે કહ્યું કે અમારી

પાસે રમકડાંની હુવે ખોટ નથી. પણ તું બુખ્યો હોય,
તો ઇશ્વરપ્રીત્યર્થે ખાવાનું લસે લઈ જા.

પણ ઇશ્વરનું નામ ઉચરાય ત્યાં શયતાનથી તો
ઉભાજ કેમ રહેવાય ? તે તો ત્યાથી તુરતજ નાસે. ઇશ્વ-
રને નામે ખાવાનું તો તેનાથી લેવાયજ કેમ ? એટલે ગુસ્સે
થઈ તે ગાળી ઉડયો. તમે લોકો જનવરથી ચે બેવફૂર છો.
અકલ્પના બારદાન છો. પૈસાથી આખી દુનિયા હું છતું,
પણ તમને તે પણ નથી જોઈતા.

લોકો કહે: અમે તારા પૈસાને શું કરીએ ? અમારે
ક્યાં કરવેરા ભરવા પડે છે ?

આમ શયતાનભાઈ અનાજ વગર બૂખે મરવા
લાગ્યા.

(૨૫)

એટલે તે વાત લોકોએ રાજીને કરી. રાજા કહે:
આપણે તેને બૂખે મરવા ન દેવો. બધાએ
એકેક દિવસ એને ખવડાવવું.

શયતાન મજૂરી તો કરે નહિ. મજૂરી કરીને પેટ
ભરવાની તેની ધાનત નહિ. તેથી હુવે લાચારીથી તેને
ભીખ કબુલવી પડી. અને વારા પ્રમાણે જમવા લાગ્યો.
એક ફહાડો રાજાજીને ત્યાંજ વારા પ્રમાણે તે જમવા
આવ્યો. મોંઘી રાંધતી હતી. તેમને ત્યાં માણસ ઘણા

જમતા. પણ કેટલાક આગસુ લોકો કામ કર્યા વિના વહેલા આવી ખાઈ જતા, તેથી તે કંટાળી હતી. પછી તેણે નિયમ કર્યો કે જે માણસના હાથ પર કોઢાળીના આંટણુ ન દેખાય તેવાને પહેલા ન જમાડવા. મહેનતુ માણસો જમી જાય પછીજ તેમને ખાવાનું દેવું.

આજે મોંઘીએ તે પ્રમાણે શયતાનના હાથ જોયા. આંટણુ તો તેને હાથે શાનાજ હોય ? તે મુગી હતી એટલે તેણે ઇશારે કહ્યું કે તમને જમવાનું છેવટે મળશે. મજુરો ખાઈ લેશે, પછી તમને જમાડીશું.

શયતાન શરમાયો ને ગુસ્સે પણ થયો: તમારો કાચડો આંધળો છે. બધાજ માણસોએ મહેનત કરવી જોઈએ એ તો અહિંજ તમારા રાજમાંજ જોયું. અછલવાન માણસોને પણ મજુરી કરવાની હોય ?

રાજાજી કહે: તે તો કોણ જાણે. અહિં તો, બાઈ, કામ હાથે અને પગે થાય છે.

શયતાને કહ્યું: તેનું કારણ એ છે કે, તમે લોકો અછલ વચરના છો. મગજશક્તિથી કેમ કામ કરવું તે હું તમને સમજાવું. પછી તમને માલમ પડશે, કે હાથપગ કરનાં મજબૂતી કામ કરવાનું ઘણુંજ ફાયદાકારક છે.

રાજાજી અબાયખી પામ્યા ને બોલ્યા: ત્યારે તો હું મજુરો કહેવાઉં છું, તેમાં કંઈ ખોટું નહિ.

શયતાને આગળ ચલાવ્યું: પણ એટલું યાદ રાખવું કે મગજથી કામ કરવું એ કંઈ સહેલું નથી. મારા હાથ પર આંટણું નથી તેથી તમે મને આળસુ માનો છો. પણ ખાતરીથી માનજો કે મગજથી કામ કરવાનું હાથ પગ કરતાં સોગણું મુશ્કેલ છે. ને કેટલીક વાર તો મગજ ભમી જાય છે; અરે, બાણે તે ચીરાઈ જ જાય છે.

રાજાજી પાછા વિચારમાં પડ્યા, અને બોલ્યા: એમ છે ? તો પછી એટલી બધી તકલીફ લેવાની જરૂર શી ? મગજ ચીરાઈ જાય એવું કામ શા માટે કરવું વાર ? એના કરતાં હાથ પગ વાપરવા તેજ ઠીક નહિ ?

શયતાને કહ્યું: એ બધી તકલીફ હું તમારે સાડ ઉઠાવું છું. હું તેમ ન કરું તો તમે સદાય મૂરખા રહો. તમારા જેવા મૂરખાઓને જ્ઞાન આપની ડાહ્યા કરવાની પરમાર્થી લોકોની પ્રજ્ઞ છે. મને મગજથી કામ કરતાં આવડે છે તે તમને જ્ઞાને શીખવવા હું તૈયાર છું.

રાજાજી વધારે વિચારમાં પડ્યા. પણ પછી બોલ્યા: ભલે ભાઈ, શીખી મૂકેલું કામનું છે. અમને શીખવજો. હાથ પગ થાકશે ત્યારે મગજ વાપરીશું.

(૨૬)

શયતાને કબુલ કર્યું. રાજાજીએ ઢોલ પીટાવ્યો. એક ગૃહસ્થ લોકોને મગજ વડે કામ કરતાં શીખવનાર છે. જ્યારે તમારા હાથ પગ થાકે કે બાંજે

ત્યારે મગજ વાપરજો. વળી મગજથી વધારે કામ થાય છે એમ પણ એ ગૃહસ્થ કહે છે.

ગામમાં એક મિનારો હતો. તેને એક ઉંચી ને સીધી સીડી હતી. તે મિનારા પર શયતાનભાઈ ચઢ્યા.

લોકો તેને સાંભળવા આવ્યા. તેઓ ધારતા હતા કે શયતાન કંઈ કળા કરી બતાવશે પણ તેણે તો મોટેથી ભાષણ કરવા માંડ્યું. લોકો અંગમહેનત વગર ફેવી રીતે નક્કી શકે તે પર એણે વ્યાખ્યાન આપ્યું. પણ લોકોને કંઈ સમજ ન પડી. કંઈ ન સમજાયું એટલે તેઓ તો પોતપોતાને કામ વળગ્યા.

પેલા ભાઈ તો ખરાડા પાડ્યાજ કરે. આવતા જતા લોકો સાંભળે, ઉંચે જુએ, ને ન સમજે એટલે ચાલતા થાય. મિનારા પર કંઈ ખાવાનું હતું નહિ. લોકોએ ધાર્યું કે મગજ વતી એ પોતાનું ખાવાનું નિપજાવી લેશે અને ખાવાનો બંદોબસ્ત મગજના કામથી થઈ જશે. એટલે ખાવાનું પહોંચાડવાનું કોઈને ન સૂઝ્યું.

રાત્રીએ લોકોને પૂછાવ્યું કેમ, પેલા ગૃહસ્થે મગજ વતી કામ કરતાં શીખવ્યું કે ?

લોકો બોલ્યા : નાજી, એ તો બોલબોલ કર્યા કરે છે.

બોલતો બોલતો શયતાન ચાક્યો. તે ભૂખથી નબળો પડ્યો, લથડીયા ખાવા લાગ્યો. ડિવાલ સાથે તેડું માથું

શવનાનલી ફરેલી :

મૂરખરાજ]

[ગાંધીય

પેલા બાઈ તો જરાડા પાડ્યાજ કરે. આવતા જત લે.કે.
સાંભળે, ઉચે ઝુઝે ને ન સમજે એટલે ચાલતા થાય

પછડાયું. આથી લોકોને લાગ્યું કે હવે તેણે મગજ વતી કામ કરવા માંડ્યું ખરું. તેમણે રાજાજીને તે વાતની ખબર આપી.

આ સાંભળી મૂરખરાજ મિનારા પાસે આવ્યો. તે પહોંચ્યો ત્યારે શયતાન છેક ઢીલો થઈ ગયો હતો. તેનું માથું પછડાઈ ગયું હતું. તે ઉતરવા ગયો. પણ પગમાં ભેર નહિ, એટલે પગથીએ માથું પછાડતો નીચે પટકાયો.

રાજાજી બોલ્યા. ગૃહસ્થ કહેતો હતો તે વાત ખરી. કામ કરતાં કરતાં મગજ ચીરાઈ જાય છે એ એણે ખરૂં જ કરી બતાવ્યું. પણ હાથમાં આંટણ પડે તે આથી સારાં. આમ તો માથે ઘણાં ઢીમડાં થાય.

મૂરખે પાસે જઈ જોવા માંડ્યું કે કેટલું કામ થયું છે. તપાસ કરતાં તેનાથી બોલાઈ ગયું: હે ઇશ્વર, આણે તો કંઈ જ કર્યું નથી.

આ શબ્દ તેના મોંમાંથી નીકળતાં જ શયતાન પડ્યો હતો ત્યાં સમાઈ ગયો અને ત્યાં એક ખાડો જ રહ્યો.

આથી મૂરખરાજને સમજ પડી ને તે બોલ્યો: અહં! આ તો પેલા ભાંગફોડીઆઓ આવેલા, તેનો બાપ જણાય છે !

આપ શયતાનભાઈનું કંઈ આવ્યું નહિ ને મૂરખરાજ તો જેવો ને તેવો સુખી રહ્યો. શયતાનના ફાંસામાં ફસા-

યસા તેના ભાઈઓ દુઃખી દુઃખી થઈ ગયા. એટલે તેમણે
પણ મૂરખાના જેવી સાદી રહેણીકરણી પકડી રાજ્યમાં
ધણી સારા સારા માણસો ભેગા થયા. સર્વે આપમહે-
નત અને સમ્બાધથી ગુજરાન કરી ભાઈચારામાં રહેવા
લાગ્યા, અને ખાઈપીને મોજ કરી.

બાંબે આવશે મહોર

વાતા કહીશું પહોર

ખાળખંધુઓ—

આ વાંચી રહ્યા હવે—

૮. ખર્ચ સાથે.

(૧) બકુલ	૦-૭-૦
(૨) ખાળવિહાર	૦-૧૩-૦
(૩) પુવારો	૦-૭-૦
(૪) નીતિધર્મ	૦-૬-૦
(૫) ટોલ્કટોયની ત્રણ વાતો.	૦-૫-૦

એટલું વાંચવાનો નિશ્ચય કરજો.

(ગાંડીવ)

બાળવિહાર

મુંબઈ સમાચાર

યુગધર્મ

સાહિત્ય

કૌમુદીએ

સાંજ વર્તમાને

બાળકને

સમાલોચકનેયે

બાલજીવને

વળી કેણે કેણે ?—

વખાણ્યું;

બહામણ કરી,

ગુણ ગાયા,

મેખરે મૂક્યું,

પ્રશસા કરી,

પણ ઘણું ગમ્યું,

પસદ પડ્યું,

મુદર ગણ્યું;

બીજા અનેકરે

છતાં

તમે તમારા બાળકને—

—: એના વિહોણું રાખશો ? :—

કિન્નમત બાર આના,

વી. પી. થી રૂ. ૧)=

(ગાંડીવ.)

‘મૂરખરાજ’ તા સર્વ હક ‘ગાંડીવ’ ને સ્વાધીન છે.

